

ГОРИЗОНТАЛЬНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Формування соціально-екологічних засад розвитку суспільства є безумовною вимогою по відношенню до національної економіки, зумовлена станом навколишнього природного середовища (рис. 1). Тоді як традиційні мотиваційні чинники ринкової економіки щодо забезпечення прибутковості суб'єктів господарювання виявилися недієвими у питаннях покращення стану довкілля, просвітництва у системі забезпечення здоров'я населення, пошук ноосферних підходів в управлінні господарськими процесами є механізмом сталого розвитку, в тому числі за рахунок популяризації органічного виробництва і пермакультурного дизайну, безвідходної життєдіяльності та використання джерел відновлюваної енергії, поширення ноосферних підходів в освіті та вихованні.

Рис. 1. Екологічна ситуація в Україні

Джерело: [1].

Проведений кореляційно-регресійний аналіз впливу чинників на валовий регіональний продукт, зокрема кількості населення, в тому числі працездатного та економічно активного населення в сільській місцевості та містах, кількості малих та середніх підприємств з розрізі регіонів України та кількості капітальних інвестицій. Встановлено, що розмір валового регіонального продукту корелює з кількістю населених пунктів, зокрема сільських ($R^2 = 0,8907$), кількістю працездатного населення ($R^2 = 0,94098$), кількістю підприємств в регіоні ($R^2 = 0,9695$), зокрема малих ($R^2 = 0,9704$).

Трендовий аналіз збереження тенденцій розвитку територій дозволяє засвідчити песимістичний сценарій зниження показників соціально-економічного розвитку територіальної громади погіршення демографічної ситуації, зростання рівня зареєстрованого та прихованого безробіття, рівня професіоналізму вказаної категорії осіб, зниження доходів громадян, загострення екологічної та криміногенної ситуації. Присутність виявлених тенденцій і проблем спонукає до пошуку такої моделі економічного зростання, яка б не провокувала негативні соціальні наслідки, а навпаки, сприяла б формуванню та реалізації інноваційної людиноцентричної моделі сільської економіки. Впровадження інвестиційно-інноваційного підходу у виробничі процеси з позиції організації зайнятості та підприємництва до 2020 р. на 64 % уможливує зростання надходження від реалізації сільськогосподарської продукції за рахунок збільшення обсягу інвестицій. Активізація ролі сільського населення та мешканців міст, що виїхали до сіл, зокрема в Житомирській області дозволяє збільшити чисельність сільського населення на 47 % та обсяг приватних інвестицій в розвиток сільських територій у 100 разів порівняно з песимістичним сценарієм до 2020 р., що зумовлений збереженням тенденцій, які склалися.

Можливі стратегії розвитку

1) *Створення солідарного сільського господарства* (мережі або асоціації людей, які взяли на себе зобов'язання підтримувати одну або більшу їх кількість, поділяючи ризики і вигоди від спільного виробництва продуктів харчування) та груп солідарної закупівлі серед ініціативних споживачів міст Житомира та Києва, які зв'язуються з виробництва сільськогосподарської продукції для організації альтернативних ланцюгів поставок, впроваджуючи суспільні ініціативи, що підтримують диверсифіковані сільські території, зокрема, через запровадження органічного сільського господарства, ремесел та промислів, формуючі прямі зв'язки між виробниками та споживачами.

2) *Прямі продажі продукції, надання послуг домогосподарствами та їх об'єднаннями* через кооперативи, на ярмарках, під час регіональних заходів, на селянських і фермерських ринках, де є місцями роздрібною торгівлі.

3) *Розвиток альтернативних форм зайнятості*, зокрема, ремесел, промислів, зеленого сільського туризму, оздоровчих, спортивних та рекреаційних об'єктів.

Основними потребами та обмеженнями є наступні: 1) низький рівень підприємницької активності та зайнятості населення та високий рівень конкуренції з боку іноземних компаній та їх продукції; 2) сировинна спрямованість регіону (видобуток граніту та лісу); 3) погіршення демографічної ситуації поряд з іншими демографічними факторами (старіння населення, виїзд і заробітчанство активної частини населення – за прогнозом спеціалістів, якщо не вжити

заходів з подолання соціально-економічної кризи, інтенсивного впровадження соціально-економічних реформ, протидії масовому безробіттю, забезпечення соціального захисту населення, чисельність населення регіону може до 2020 р. зменшитися до 20%). Особливо гостро проблема виявляє себе у сільській місцевості, що суттєво впливає на соціально-економічний стан району; 4) погіршення екологічної ситуації, зокрема, з ліквідації побутових відходів, формування водного балансу. Проект в повній мірі дозволяє в довгостроковій перспективі реалізувати заявлені потреби.

Основними потребами та обмеженнями є наступні: 1) низький рівень підприємницької активності та зайнятості населення та високий рівень конкуренції з боку іноземних компаній та їх продукції; 2) сировинна спрямованість регіону (видобуток граніту та лісу); 3) погіршення демографічної ситуації поряд з іншими демографічними факторами (старіння населення, виїзд і заробітчанство активної частини населення – за прогнозом спеціалістів, якщо не вжити заходів з подолання соціально-економічної кризи, інтенсивного впровадження соціально-економічних реформ, протидії масовому безробіттю, забезпечення соціального захисту населення, чисельність населення регіону може до 2020 р. зменшитися до 20%). Особливо гостро проблема виявляє себе у сільській місцевості, що суттєво впливає на соціально-економічний стан району; 4) погіршення екологічної ситуації, зокрема, з ліквідації побутових відходів, формування водного балансу. Проектний підхід в управлінні розвитком сільських територій, господарськими процесами та задоволенням споживчих потреб в повній мірі реалізується в межах суб'єктів обслуговуючої кооперації, споживчих товариств та зареєстрованих територіальних громад, що в довгостроковій перспективі дозволяє реалізувати заявлені потреби [2–4].

Відносини в територіальній громаді ґрунтуються на довірі між виробником і споживачами, які добре знають один одного, споживачі довіряють продукції, яка виробляється, мають про неї достовірну інформацію. Між виробником і споживачем є солідарність щодо місцевих традицій харчування. Їм притаманна громадська активність щодо розвитку місцевого чи регіонального ринку харчового сектору (співпраця між сільською територіальною громадою здійснюється з групою населення, мешканців міст, наприклад співвласниками ОСББ міст). Ринкові обміни відбуваються у межах спільноти певної місцевості. Вилучені кошти працюють на місцевому чи регіональному ринках. Короткий ланцюг поставок регулюється на місцевому рівні. Він є прозорим і відстежується від початку виробництва до споживача. Прямі поставки дозволяють економити на трансакційних витратах, що здешевлює продукцію для кінцевого споживача. Крім того задоволення інтересів споживачів більш повним асортиментом харчових продуктів можливе за рахунок вирощування продукції чи виготовлення товару за попереднім замовленням.

Подальша сертифікація органічної продукції, її стійкий збут сприятиме поширенню органічних і традиційних продуктів на ринку, розвиваючи мережі з регіональними продуктами. Обслуговування потреб клієнтів у зростаючому сегменті ринку щодо споживання якісних продуктів харчування за принципом: «Близько, локально, натурально», розвиваючи туризм з привабливим місцевим брендом на основі регіональних традицій. Нижчий рівень транспортних та інших витрат в локальній економіці підвищує її конкурентоспроможність за одночасної високої якості та доступності. Організація місцевого ринку приваблюватиме споживачів з інших регіонів. Мода на регіоналізм є основою розвитку територіальних громад та становлення їх конкурентоспроможності.

Діяльність на території (виробництво товарів – продовольства та сільськогосподарської сировини, створення соціально значимих суспільних благ) реалізується з врахуванням інтересів усіх членів сільської громади в процесі управління через механізм публічно-приватного партнерства, що можливе через практику діяльності громадської організації, зареєстрованої на території. Формування та імплементація інклюзивної моделі розвитку сільських громад сприятиме їх зростанню на умовах сталості [5–8]. В основу цих змін покладено бачення ролі сільських громад у якості правовласників / користувачів локальних ресурсів, здійснення ними контролюючої функції. Такі повноваження ініціюють дії громади та спрямовують їх на покращення економічних, соціальних і екологічних умов сільської місцевості.

Потреба стійкого розвитку сільських територій України наразі визначила тенденцію до формування SMART-COMMUNITY (розумних громад) та підходів до SMART-розвитку й зростання через соціально-екологічний та економічний підхід враховує європейську практику забезпечення якості життя, ефективними заходами із забезпечення інклюзивного розвитку через активне залучення сільського населення до процесів розробки стратегій розвитку сільських територій, збалансування особистих інтересів окремих людей та загальних інтересів локальної громади щодо захисту природного середовища, соціального згуртування та економічного зростання. Формування та імплементація інклюзивної моделі розвитку сільських громад, що сприятиме життєдіяльності та господарювання відповідно до концепції сталого інклюзивного розвитку за участю сільських громад. Такий підхід передбачає використання принципу інклюзивності розвитку, тобто досягнення такого типу економічного зростання, який охоплює усі сфери життя сільських громад і дозволяє отримати відчутні для кожної людини позитивні зміни у якості життя та добробуті, що передбачає розвиток сільської економіки, збереження навколишнього середовища, а також достатній рівень задоволення соціальних потреб громад, вирішення проблем соціальної безпеки та соціальної політики.

Створення біля траси ТОВ «Сільський ринок» з відповідним розміщенням торгівельних місць для членів громади, бістро з Wi-Fi і з власною пекарнею. Магазин пропонуватиме свіже м'ясо, овочі, фрукти, зелень та продукти переробки від мешканців Голоківської сільської ради, – продаж традиційної продукції дозволить збільшити надходження 1) від практики використання бренду «Сільський ринок»; 2) до бюджетів домогосподарств; 3) до бюджету громади, в тому числі для реалізації соціальних задач навчання дітей в спортивних гуртках та майстрами творчості. На перспективу бренд «Сільський ринок» розвиватимуть у містах Житомир та Київ, зокрема, в районах офісних центрів. У найближчому майбутньому розвиватимуть мережу на основі франшизи, що дозволить приєднати до мережі близько 100 магазинів.

Внаслідок переходу на органічне виробництво та безвідходну життєдіяльність вплив на елегію регіону буде суттєво позитивним. Перехідний період складає понад 5 років (не вкладається в межі проекту), проте, позитивні зміни навколишнього середовища будуть відчутними. Для проекту характерна форма спів фінансування: кошти ЄС, територіальної громади та приватних інвесторів.

Список використаної літератури:

1. Екологічні карти України. Забруднення водоймищ і атмосфери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rav.com.ua/images/map_ecologi.jpg/
2. Плотнікова М.Ф. Інноваційно-інвестиційна практика сільського розвитку як стійкої суспільно-економічної системи / М.Ф. Плотнікова // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016, В. 17, Ч. 3. – С. 50–54.
3. Плотнікова М.Ф. Соціократія як інструмент управління розвитком сільських територій / М.Ф. Плотнікова // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія Економічні науки. – 2016. – №1. – С. 141–152.
4. Плотнікова М.Ф. Total community – механізм управління розвитком сільських поселень / М.Ф. Плотнікова // Інтелект ХХІ. – 2016. – № 5. – С. 106–110.
5. Ходаківський Є.І. Формування системи розвитку сільських територій на засадах підприємництва, саморегулювання та державного управління / Є.І. Ходаківський, Т.М. Рагошнюк, Л.Л. Капітула, М.Ф. Плотнікова // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2016. – № 25. – С. 158–170.
6. Плотнікова М.Ф. Принципи та механізми розвитку сільських територій / М.Ф. Плотнікова // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3 (03). – С. 76–81.
7. Плотнікова М.Ф. Еволюційно-інноваційний характер розвитку сільських територій / М.Ф. Плотнікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2014. – № 6, Ч. 2. – С. 35–38.
8. Плотнікова М. Ф. Інноваційно-проектний вектор стійкого сільського розвитку / М. Ф. Плотнікова, О. Ф. Присяжнюк // Наук. пр. Полтавської держ. аграр. акад. Сер. Екон. науки. – 2014. – Вип. 1 (8), т. 1. – С. 246–255.